

УДК 343.434

Володимир Шаблистий,
ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОГРОЗУ У ЗАКОНОДАВСТВІ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

У статті здійснено аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних країн щодо кримінально-правової заборони погрози, проведено порівняння вищезазначеного законодавства та надано пропозиції щодо його гармонізації.

Ключові слова: Кримінальний кодекс, склад злочину, кримінальна відповідальність, погроза, погроза вбивством.

Аналіз кримінального законодавства деяких країн континентальної Європи та далекого зарубіжжя (Австралії, Болгарії, Голландії, Німеччини, Данії, Іспанії, Кореї, Польщі, Швеції, Франції, Японії) дозволяє зробити висновок про те, що їм властиве встановлення кримінальної відповідальності за погрозу насильством, яке розуміється досить широко. Тому концептуальні положення їх кримінальних кодексів у частині регламентації відповідальності за погрозу істотно відрізняються від ст. 129 Кримінального кодексу (далі — КК) України.

Саме тому метою даної статті є аналіз кримінального законодавства деяких зарубіжних країн щодо кримінально-правової заборони погрози, порівняння вищезазначеного законодавства та надання пропозицій щодо його гармонізації.

Досягнення поставленої мети стало можливим завдяки вивченню праць С. С. Беляєва, Б. В. Волженкіна, Л. В. Головка, І. Д. Козочкіна, О. І. Коробєєва, Н. Є. Крилової, Н. Ф. Кузнецової, А. І. Лукашова, Ф. М. Решетнікова, А. В. Савченка, Є. Н. Трикоз, М. І. Хавронюка та ін.

Зарубіжний законодавець по-іншому оцінює зміст об'єкта погрози. Кримінальні закони Австралії, Німеччини, Голландії, Данії, Іспанії, Польщі розглядають погрозу як злочин, що посягає на свободу особи. КК Швеції розташовує норми про погрозу в розділі 4 «Про злочини проти волі й громадського спокою» [1]. Деякі джерела передбачають відповідальність за погрозу, адресовану якій виступає невизначене коло осіб: або суспільство в цілому, або населення. Так, у ст. 170 КК Іспанії закріплена кримінальна відповідальність за погрозу вбив-

ством, вчиненням акту тероризму, масовими зараженнями певної групи населення, жителів певної місцевості, певного населеного пункту, певної етнічної або національної групи [2]. У КК Голландії злочинні погрози консолідовані в статтях 284а, 285 й 285а. «Погроза суспільним насильством» зазначена в диспозиції ст. 285 [3]. І лише КК Франції як безпосередній об'єкт погрози закріплює особисту безпеку людини [4].

Кримінальні закони Кореї, Іспанії та Японії виділяють у самостійний розділ злочини, що посягають на безпеку особи.

Характеризуються різноманіттю підходи законодавців країн далекого зарубіжжя до закріплення змісту погрози. Так, у ст. 71.12 (б) КК Австралії передбачена відповідальність за погрозу вчинити будь-який злочин: «Максимальному покаранню підлягає погроза вбивством, заподіянням серйозної шкоди, викраденням або сексуальним посяганням стосовно чиновника ООН або особи, пов'язаної з ним» [5]. Інша норма цього джерела встановлює відповідальність за «погрози» наступних видів: (а) — погроза (виражена зовні або яка має місце на увазі) поводити себе на шкоду або неприємність для іншої особи; (б) — загальна погроза здійснення шкідливої або неприємної поведінки на основі статусу, посадового титулу або положення автора погрози (ст. 138.2 КК Австралії) [5, с. 228].

Диспозиція ст. 144 КК Болгарії передбачає відповідальність за погрозу «вчиненням якого-небудь злочину, спрямованого проти особи, якій погрожують, або проти майна її близьких» [6].

КК Данії в ч. 1 § 260 містить наступний перелік погроз: насильством; істотним

ушкодженням майна; позбавленням волі або неправдивим обвинуваченням; безчесним поведінням; виявленням питань, що належать до приватних справ. У ч. 2 розглянутої норми перераховані наступні погрози: обвинуваченням; правдивим викриттям або правдивим обвинуваченням у безчесній поведінці [7].

Відповідно до § 12 ст. 115 КК Польщі протизаконною погрозою є «погроза порушити кримінальне переслідування або розголосити відомості, що ображають честь особи або найближчих їй осіб; не становить протизаконної погрози попередження про кримінальне переслідування, якщо воно тільки має на меті охорону права, порушеного злочином». Крім того, розглянутий § 12 ст. 115 КК Польщі посилається на ст. 190, § 1 якої передбачає відповідальність за погрозу вчиненням злочину на шкоду іншій особі або близькій їй особі, якщо погроза викликає в потерпілого обґрунтовані побоювання щодо її здійснення [8].

Диспозиція § 126 КК Німеччини встановлює підстави кримінальної відповідальності за погрозу вчинення злочинних діянь. Відповідно до цієї норми кримінально караною вважається виражена в усній, демонстративній або в письмовій формі погроза вбивством, геноцидом, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, злочином проти особистої або статевої свободи, розбоем або насильницьким вимаганням [9].

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 169 КК Іспанії [2], особа підлягає кримінальній відповідальності за погрозу злочином проти життя, здоров'я, волі, у тому числі сексуальної свободи, честі й гідності особи, а також погрозу знищення або пошкодження майна.

КК Японії виділяє окремий розділ «Злочини, що вчиняються погрозами». У ст. 222 цього розділу міститься значний перелік цінностей, на які може посягати винний: погроза життю, здоров'ю, волі, честі або майну [10].

Самостійний розділ про злочини, пов'язані з погрозою, передбачає й КК Кореї — ХХХ «Злочини, пов'язані із залякуванням». У ст. 284 КК Кореї («Особливий випадок залякування») встановлена відповідальність за залякування застосуванням сили або небезпечної зброї тощо іншої особи або її родичів [11].

Погроза крадіжки або вимагання криміналізована у ст. 284а КК Голландії [3]. У ст. 285 цього закону дається один з найширших переліків погроз: проти людей або власності; погроза насильством; будь-яким злочином, що загрожує безпеці людей або власності; зґвалтуванням, непристойним нападком, будь-яким злочином проти життя

людини, взяттям заручників, фізичною образою.

Законодавець Франції також досить широко формулює зміст погрози: «погроза вчинити злочин або проступок проти особи» (ст. 222¹⁷) або «погроза вчинити злочин або проступок проти особи будь-яким способом» (ст. 222¹⁸) [4]. У розглянутих нормах особливо виділяється найбільш суспільно небезпечна й кримінально карана погроза вбивством.

На відміну від положень вітчизняного законодавства, норми про погрозу в розглянутих джерелах передбачають широке коло потерпілих: потерпілий і близькі йому або треті особи (КК Федеративної Республіки Німеччини, КК Голландії, КК Японії, КК Іспанії).

КК країн далекого зарубіжжя передбачають відповідальність за погрози-діяння, а так само за погрозу — спосіб вчинення злочину. Крім відповідальності за погрозу, встановлена кримінальна відповідальність за примушування до здійснення яких-небудь дій (бездіяльності) або до відмови від їх здійснення (так звані «загальні склади примушування»). Так, у розділі V «Примус» у ст. 144 КК Болгарії [6] погроза розглядається як різновид примусу. Цікавим також уявляється досвід японського законодавця щодо виділення в самостійний склад примусу (ст. 223 КК Японії) [10], під яким розуміється «примус до здійснення дій під погрозою заподіяння шкоди життю, здоров'ю, волі, честі або майну». Погроза-примус закріплена й у диспозиції ст. 284а КК Голландії [3], тому що в ній зазначено, що винний «...незаконно змушує іншу особу діяти, утриматися від дії або підкоритися чому-небудь...»

Кримінальна відповідальність за погрозу за КК Данії передбачена лише за умови явно вираженого її примусового характеру: «Будь-яка особа, що: «... примушує іншу особу зробити що-небудь, страждати від чого-небудь або утриматися від здійснення чого-небудь...» [7]. Відповідно до ст. 222¹⁸ КК Франції більш суворому покаранню підлягає погроза «якщо вона супроводжувалася наказом виконати умову» [4].

Всі проаналізовані джерела закріплюють відповідальність за погрозу, вчинену тільки у формі дії. Об'єктивна сторона ст. 190 КК Польщі «Погроза вбивством або іншим злочином» полягає у вчиненні погрози вбивством або іншим злочином, вираженої в словесній, демонстративній або письмовій формі [8]. Відповідно до ч. 1 § 241 КК Німеччини злочин виражається в погрозі вчинення злочинних діянь на адресу потерпіло-

го або його близьких, в усній, письмовій або демонстративній формі [9].

Деякі КК містять вказівку на спосіб вчинення погрози. Так, у КК Швеції закріплена відповідальність за погрозу, вчинену з використанням зброї або іншим способом [1]. У ст. 284 КК Голландії передбачається наступний спосіб вчинення погрози: «крадіжкою або вимаганням»; «використовуючи речовину, придатну до ядерного розподілу» [3]. Відповідно до диспозиції ст. 222¹⁷ КК Франції караною є погроза, вчинена «неодноразово, або виражена в письмовій або іншій матеріальній формі» [4].

Стійку єдність виявляє зарубіжний законодавець при закріпленні форми вини. Всі проаналізовані норми закріплюють як обов'язковий елемент суб'єктивної сторони погрози умисну форму вини. Мотив та мета дій винного віднесені до факультативних ознак й, отже, на кваліфікацію не впливають. Тільки в КК Швеції як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони зазначена мета розглядуваного злочину — «щоб породити у потерпілого обґрунтований страх за безпеку його самого або інших осіб або майна» [1].

Як й у ст. 129 КК України, у нормах зарубіжного законодавства для оцінки погрози вирішальне значення має її реальність. Але в них простежується явний акцент на оцінку цієї ознаки з позиції потерпілої сторони. Так, відповідно до КК Австралії [5], погроза визнається злочинною, якщо вона здатна змусити індивіда діяти недобровільно, і автор погрози впевнений у істинності такої погрози або ця погроза здатна змусити особу звичайної стійкості й сміливості діяти недобровільно.

Стаття 190 КК Польщі «Погроза вбивством або іншим злочином» передбачає, що, погрожуючи вбивством або іншим злочином, винний ставить потерпілого в положення, коли останній змушений побоюватися реалізації погрози [8]. Дії винного сковують волю потерпілого, викликають у нього почуття незахищеності перед особою — виразником погрози. Для настання кримінальної відповідальності необхідно, щоб потерпілий сприйняв погрозу як реальну й побоювався її реалізації. У ст. 144 КК Болгарії міститься вказівка: «Якщо ця погроза дає реальну підставу побоюватися, що вона може бути здійснена» [6].

У той самий час більшість зарубіжних країн встановлюють кримінальну відповідальність за погрозу без врахування її реальності. Так, КК Німеччини, на відміну від вітчизняного кримінального закону, не ставить настання кримінальної відпові-

дальності в залежність від того, як погрозу сприйняв потерпілий. Відповідальність настає за фактом її вчинення. Такий самий принцип відображений у нормах КК Голландії, КК Данії, КК Франції, КК Японії.

Деякі країни, крім основного складу погрози, виділили і його кваліфіковані види. Що стосується формулювання кваліфікуючих ознак, то тут немає певної уніфікації, тому що у них знайшли відображення пріоритети національної кримінально-правової політики.

Так, у КК Болгарії як обставина, що обтяжує відповідальність, передбачена погроза щодо посадової особи або представника громадськості при виконанні або у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків чи функцій або щодо особи, яка користується міжнародним захистом. Як кваліфікуюча ознака передбачена так само погроза, вчинена особою, яка займається охоронною діяльністю, яка служить організації, що здійснює охоронну або страхову діяльність, особою, яка діє за дорученням або видає себе за представника такої організації, особою зі складу Міністерства внутрішніх справ; а також погроза особою — учасником злочинної організації.

Деякі країни як підставу диференціації кримінальної відповідальності за погрозу виділяють форму її об'єктивування. Так, у ч. 2 ст. 285 КК Голландії більшою суспільною небезпекою характеризується погроза, вчинена в письмовій формі або що містить особливу умову [3]. Частина 2 ст. 169 КК Іспанії являє собою кваліфікований склад погрози, якщо вона виражена в письмовій формі, по телефону, за допомогою засобів поштового або факсимільного зв'язку, від імені органів державної влади або посадових осіб» [2].

Ознакою кваліфікованого складу розглядуваного злочину КК Данії визнає зміст самої погрози: «...під погрозою обвинувачення або викриття караного діяння або шляхом правдивих обвинувачень у безчесній поведінці» [7].

КК Німеччини у ч. 2 § 241 передбачає кваліфікуючу ознаку погрози у вигляді умисного обману про те, що може бути вчинення злочину проти особи або її близьких родичів» [9].

Підбиваючи підсумок слід зазначити, що норми, які передбачають відповідальність за погрозу в кримінальних законах розглянутих держав, викликають як теоретичну, так і практичну зацікавленість.

На особливу увагу заслуговує виділення кваліфікуючих ознак погрози, що враховують її суспільно небезпечний спосіб; вчинення злочину групою осіб за попередньою

змовою або членом організованої групи; систематичний характер дій винного.

Багато положень розглянутих кримінальних кодексів країн континентальної Європи та далекого зарубіжжя в частині регламентації відповідальності за погрозу істотно відрізняються від вітчизняних. Разом з тим, деякі з них уявляються перспективними й для впровадження в КК України.

Заслужовує на увагу питання про більш широке, ніж у КК України, розуміння потерпілої сторони за рахунок визнання в якості такої адресата і його близьких.

Цікавим уявляється також досвід польського кримінального закону, у диспозиції ст. 186 якого вказується на суб'єктивний критерій оцінки погрози: «Якщо погроза викликає в її адресата обґрунтовані побоювання здійснення».

Враховуючи особливості кримінально-правової охорони психічного здоров'я особи в Україні та необхідність її вдосконалення, пропонуємо в межах ст. 129 КК України криміналізувати, крім погрози вбивством, погрозу спричинення тяжких тілесних ушкоджень, а потерпілими від таких дій визнавати як адресата погрози, так і його близьких родичів, якщо вона їх стосувалась.

На нашу думку, об'єднання всіх норм про погрозу в одному розділі КК України є недоцільним. Разом із тим, для ефективної профілактичної діяльності має бути, в першу чергу, належне її законодавче забезпечення. Саме тому знову акцентуємо увагу на доцільності встановлення адміністративної відповідальності за погрозу вчинення правопорушення, а в якості кваліфікованого її виду — за погрозу застосування фізичного насильства.

ПРИМІТКИ

1. Уголовный кодекс Швеции / пер. с англ. УК Швеции, по состоянию на 01.05.1999 г. С. С. Беляева. — М. : Типография изд-ва МГУ, 2000. — С. 45.
2. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова. — М. : Зерцало, 1998. — С. 59.
3. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. — С. 183—184.
4. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — С. 194—195.
5. Уголовный кодекс Австралии 1995 г. / науч. ред. и предисл. И. Д. Козочкина, Е. Н. Трикоз. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — С. 154.
6. Уголовный кодекс Республики Болгария / под ред. А. И. Лукашова. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — С. 113.
7. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. и предисл. С. С. Беляева. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — С. 143.
8. Уголовный кодекс Республики Польша / под общ. ред. Н. Ф. Кузнецовой. — Мн. : Тесей, 1998. — С. 122.
9. Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. — М. : Зерцало, 2000. — С. 87—88.
10. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — С. 133.
11. Уголовный кодекс Республики Корея / под ред. А. И. Коробеева. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — С. 184—185.

Шаблистий Владимир. Уголовная ответственность за угрозу в законодательстве некоторых зарубежных государств.

В статье проведен анализ уголовного законодательства отдельных зарубежных государств, касающийся уголовно-правового запрета угрозы, проведено сравнение вышеуказанного законодательства и выдвинуты предложения по его гармонизации.

Ключевые слова: Уголовный кодекс, состав преступления, уголовная ответственность, угроза, угроза убийством.

Shablisty Volodymyr. Criminal responsibility for a threat in the legislation of some foreign states.

In the article the analysis of criminal statute of the separate foreign states is conducted touching criminal prohibition of threat, comparison of foregoing legislation is conducted and an attempt is done throwing out suggestions on his harmonization.

Key words: Criminal code, corpus delict, criminal responsibility, threat, murder threatening.